

A BORSODI FÖLDVÁR

Egy államalapítás kori megyeszékhely

Kiállítás a földvár ásatása során előkerült leletanyagból

A kiállítást a Herman Ottó Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum anyagából rendezte:

Dr. Wolf Mária

A Borsodi Földvár

2000. június 4-én avatták fel a Borsodi Tájház Szathmáry-Horkay-porta istállójának helyén készített új épületrészben A Borsodi Földvár: Egy államalapítás kori megyeszékhely című kiállítást.

Gazdag a földvár irodalma, ennek ellenére úgy gondoltuk, hogy nem lesz haszontalan megjelentetni a kiállítás teljes szövegét, még úgy is, hogy a tárgyaknak csak a felirata szerepel.

A vár az István király által létrehozott Borsod megye első világi és egyházi központja, névadó települése volt. Feladatai közé tartozott a határvédelem is.

A várfalakat jelentő sáncok a 10. század végén, a 11. század elején készültek. A földsáncokat faszerkezet erősítette.

Területén egy korábbi, a 10. század második felében épült település maradványai is napvilágot láttak. E falu romjain épült fel az államalapítás korában az ispánsági vár.

A borsodi földvárat az 1200-as évek elején Anonymus említi először. Hiteles oklevél 1219-ben emlékezik meg róla. A 14. század elején a megyeszékhely funkcióját elveszítette.

A vár igen gazdag eredményeket hozó ásatása Edelény Város támogatásával 1987-1999 között folyt.

A 10. századi falu

A várdombon az államalapítás kori megyeszékhely előtt a 10. században egy falu állt. A régészeti ásatás feltárta e település házait, kemencéit, gabonás vermet, kútját. A falu valamennyi háza leégett. Az összedőlt házakban megőrződött a főzőedényektől a mezőgazdasági eszközökön át a használati tárgyakig teljes berendezésük.

A Kárpát-medencében jelenleg ez a település az egyetlen, biztosan 10. századra keltezhető falu.

10-11. századi viseleti tárgyak

A 10. századi falu és a 11. századi vár népeinek ékszereit, ruhadíszait részben a leégett házak romjai között talált leletekből, részben pedig a vár körül előkerült temető-maradványok (Borsod-Derékegyháza, Borsod-Fő utca, Edelény-Semmelweis u.) sírjaiból ismerjük. Az előkelők pompakedvelő életmódjára gazdag sírleleteik utalnak.

Hajfonat díszítőkarikák

Fülbevalók

Ruhadíszek

Karperecek

Ruha nyakkivágását díszítő

kettős csüngő

Csörgőgombok

Gyűrűk

Gyöngyök

Líra alakú övcsat

Előkelő férfi viselete

10. századi ház modellje

A 10. századi falu kisméretű, 3×3 méteres házai a föld felszínén álltak. Agyagba rakott kőből, fából, illetve agyaggal bevett vesszőfonatból (patics) épültek. A nádból, szalmából készült tetőzetet a ház sarkaiban elhelyezkedő ágasfákra fektetett szelemengerendák tartották. A házak sarkában kőkemencek voltak. Ezt sütésre, főzésre, fűtésre és világításra egyaránt használták. A kemencékhez nem építettek kéményeket, így belőlük a füst az ajtón vagy a tető résein át távozott. A házak padlóját letapasztották, a legtöbb házbeli munkát ezen kuporogva végezték. A házakból belső berendezésükre utaló nyomokat nem ismerünk.

Cserépedények

Kézi malom

Mezőgazdasági eszközök és használati tárgyak

A honfoglaló magyarság fejlett mezőgazdasági ismeretekkel érkezett a Kárpát-medencébe. Ezt bizonyítják a leégett házak romjai között talált mezőgazdasági eszközök és a különféle, nagy mennyiségben előkerült égett gabonamagvak is. Magyarországon az első, hiteles körülmények között feltárt 10. századi ekevas Borsodon látott napvilágot.

Sarló

Rövid kasza

Birkanyíró olló

Kolomp

Kötőlánc

Balta

Kécek

Fenőkövek

Ekevas

Ösztöke

Kulcs

„Ős-gulyásleves”

Birkafaggyú, csontos hús, karórépa, hagyma és tészta maradványait tartalmazó elszenesedett étel

Borsó, búza, árpa, rozs, köles, lencse, len

Kőépület

A 10. századi falu egyszerű kis házai között egy nagyobb méretű, 5×5 méteres, agyagba rakott kőekkel megalapozott épület is állt. A ledőlts oldal-falak feltárt maradványai alapján feltehető, hogy az első szintje kőből, a második azonban fából épülhetett. Ez az épület a falu vezetőjének lakóhelye lehetett.

Cserépedények

A 10. századi település házaiból legnagyobb mennyiségben cserépedények kerültek elő. A házakban általában 12-15 edényt: különböző méretű fazekakat, tálakat, palackokat használtak. Nagyméretű cserépedényben tárolták a tisztított gabonát is. Az edények közül néhány a falu pusztulását okozó tűzvészben deformálódott, többségük azonban épségben, vagy csak a föld által összenyomva hevert a házak omladéka alatt.

A 11. századi ispánsági vár

A történeti Borsod megye egyike a Szent István által létrehozott megyéknek. Területe napjainkig változatlan formában őrzi a 11. századi megyeszervezés emlékeit. E korai megyék élén egy-egy, a király által kinevezett ispán állt. Szerepe a megye közigazgatásának, a bíraskodásnak, az adószedésnek az irányításában, valamint a katonai feladatok megszervezésében volt. Az ispánok székhelye, a királyi megyék központja a borsodihoz hasonlóan épült várakban volt. Itt élt az ispán vezetése alatt álló katonaság, amelynek ellátására a várak birtokokat kaptak. E birtokok népei szolgáltatták az ispán és katonái számára az élelmet, fegyvert, ruhát.

A sánc szerkezete

A várfalakat jelentő sáncok a 10. század végén, a 11. század elején, egy, a Bódva földe magasodó természetes dombon készültek. A földsáncokat faszervezet erősítette. A 10 m széles sánc alapját két sor kazetta alkotta, amelyet hántolatlan gömbfákból, máglyarakásszerűen építettek fel. A kazetták közeit földdel döngölték meg, a két kazettasort keresztbe fektetett gerendákkal is merevítették. Az így létrejött várfal a külső oldal felé meredek, befelé pedig rézsűs volt. A sáncok ma 5 m magasságban állnak, azonban feltehető, eredetileg ennél magasabbak voltak. Tetejükön sárral bevert, vesszőfonatból készült palánk is állhatott. A várat három oldalról a Bódva és mocsarai védték. Bejárata D-ről nyílhatott.

A borsodihoz hasonló módon épült az államalapítás korának legtöbb magyar vára. De általánosan ismert és elterjedt volt ez a föld-fa szerkezetű építési mód a korabeli Európában is. A 11-13. századi haditechnika mellett ezek a várak bevehetetlenek voltak.

Adószedés és törvénykezés

Az ispán egyik feladata az adószedés irányítása volt. A megyékben kezdetben természetben, majd pénzben szedett adó képezte a királyság jövedelmeinek legfontosabb részét.

Az ispán bíraskodott a vármegye népeinek peres ügyeiben. A 11-13. században a perbe idézés szóban történt. Az idézés hitelességét a király vagy az ispán pecsétje (idéző billog) bizonyította.

*Anonymus művének Borsodról szóló részlete
Pénzváltó mérleg
III. Béla király (1172-1196) idéző billoga
11-13. századi ezüst pénzek (denárok)*

Honvédelem

A 11-13. században a király haderejének zömét a vármegyei katonaság képezte. Többségük ebben a korban is könnyű fegyverzetű volt, íjjal, nyíllal, szablyával harcolt. Egy részüket azonban a Nyugat-Európából átvett, korszerű nehézfegyverzettel, páncéllal, kétélű karddal, lándzsával is felszerelték.

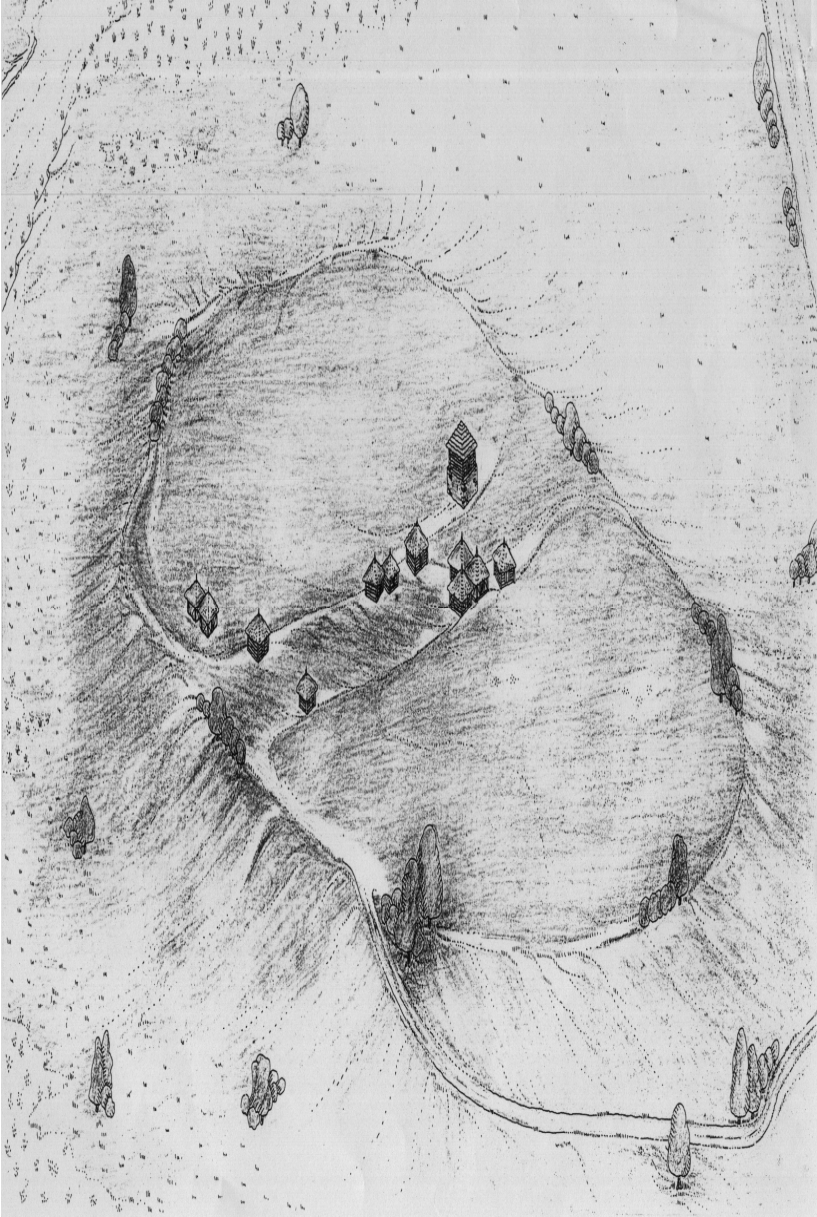
<i>Kétélű kard</i>	<i>Páncéling összeégett töredékei</i>
<i>Lándzsa</i>	<i>Zabla csontból készült oldalpálcái</i>
<i>Szablya</i>	<i>Kengyel pár</i>
<i>Nyílhegyek</i>	<i>Sarkantyú</i>
<i>Zabla</i>	

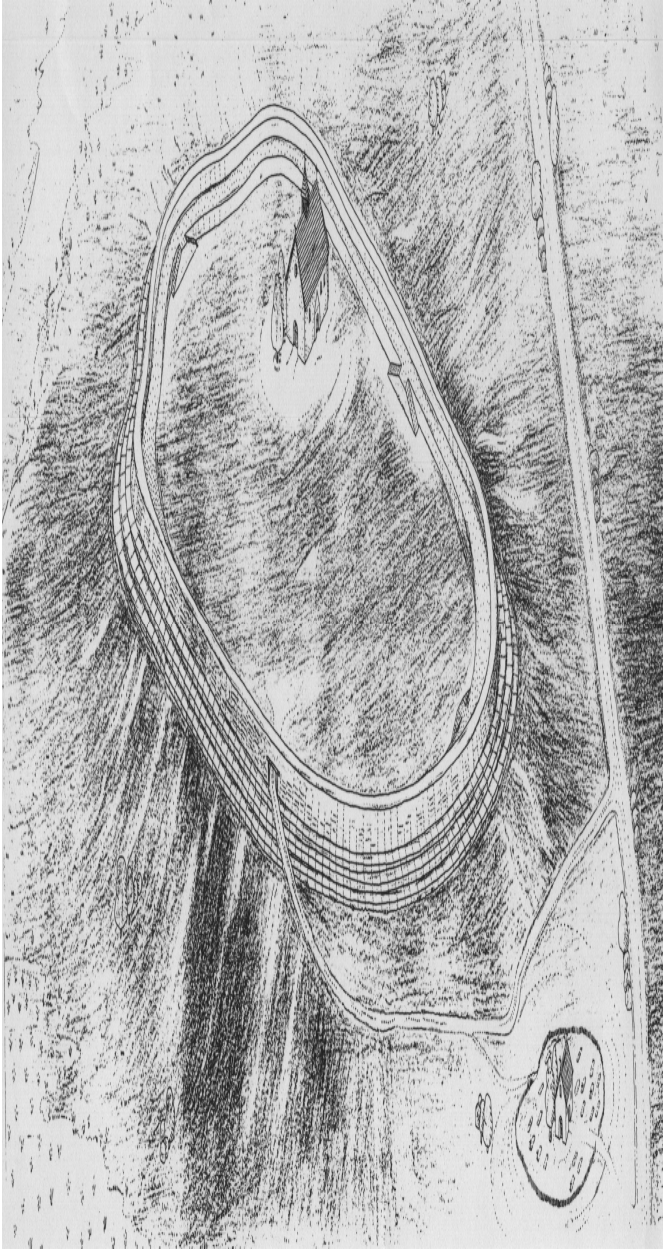
Egyházszervezet

Magyarországon a világi közigazgatási rendszerrel párhuzamosan épült ki az egyházszervezet is. A püspökök által vezetett egyházmegyék több esperességre oszlottak, amelyeket esperesek irányítottak. A 11-12. században az esperesek az ispánsági várakban alakították ki székhelyüket. A vár belsejében feltárt, 11. század közepén épült templom Borsod megye első egyházi központja, esperesi székhely volt.

A vár sáncain kívül egy másik, ugyancsak a 11. században épült templom is állt. Maradványai a mai borsodi református templom mellett láttak napvilágot. A templom körül nagy kiterjedésű temető helyezkedett el. E másik templom papjai az itt élők lelki gondozását végezték, eskettek, kereszteltek, temettek.

<i>Füstölő</i>	<i>Szenteltvíztartó</i>
<i>Feszület</i>	<i>A mai református templom</i>
<i>Pásztorbot</i>	<i>mellett feltárt 11-13. szá-</i>
<i>Gyertyatartó</i>	<i>zadi temető részlete</i>

ELISMERÉSEK

**A Magyar Tudományos Akadémia
köztestülete**

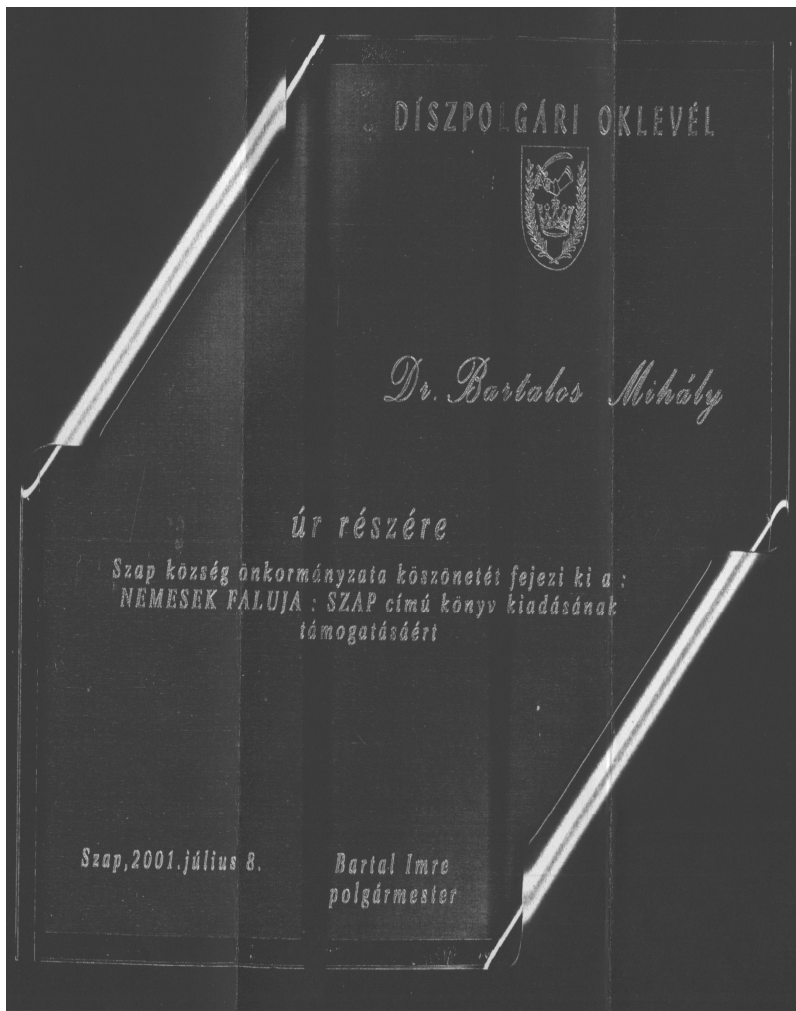
tagjává fogadta

Bartalos Mihályt

a külhoni magyar tudományosság jeles képviselőjét.
Mint köztestületünk tagja,
gyarapítsa ezután is a magyar, s így az egyetemes tudomány
eredményeit,
tovább öregbítve ezáltal hazánk jó hírét
szerte a világon.

Budapest, 2001. december 1.

György Ferenc
a Magyar Tudományos Akadémia
elnöke

Dr. Bartalos Mihály orvos Edelényben élt ifjúkorában. Jelenleg New Yorkban lakik. Önmagáról és családjáról jelent meg írása A Borsodi Tájház Közleményei 9-10-es számának 118-124. oldalán.

Jelen kiadványunkban két elismerés dokumentumát mutatjuk be, melyek másolatát dr. Bartalos Mihály küldte el részünkre.

Szívből gratulálunk, és további jó munkát kívánunk!

*

A Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség „A tudás forrásai” címmel 2001-2002. évre helytörténeti pályázatot írt ki.

A pályázaton az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum különdíját nyerte felnőtt kategóriában Molnár Istvánné (Edelény) *Az óvodatörténet félszázada a Bódva völgyében és pedagógusi pályafutásom története (1956-1994)* című dolgozatával;

IV. helyezést ért el felnőtt kategóriában:

Hadobás Pál (Edelény) *A magyar katonai tisztképzés története és jelvényei* című dolgozatával;

Koleszár Krisztián (Bódvaszilas) *Molnár László: Apám élete* című dolgozatával.

Dicséretben részesült:

Béres János (Edelény) és Hadobás Pál (Edelény).

Ifjúsági kategóriában III. díjat kapott:

Koós Gábor (Szalonna) *A Bódva-völgyi Szalonna és temploma az Árpád-korban.*

Gratulálunk a szép sikerhez!